

վրայ, որոնք շատ աւելի կը նեղէր ու կը տանջէր, իր խիստ բնաւորութեամբ, քառասուն օր մութ և խոնաւ բանտին գետնափորին մէջ, կնքելով երդիքն ու զոհեալը, որպէսզի ոչ ոք մտնէ և բան մը բերէ անոնց, այլ լոկ հաց ու ջուր, ան ալ ազահօրէն չափաւորելով: Սակայն Նախախնամութիւնը ոչ միայն ասոր ըրածները պարապի հանեց, այլ նաեւ նոյն արգիւտած երդիքէն ճշմարտութեան լոյս ծագեց, և կնքուած զոհէն մտաւ ինքը մոգպետը վկայ ըլլալու մարտը սրտերու անդորրութեան, որ հանգիստ քունի աստեղ իսկ կը տարածուէր իր ձեռքով խոշտանգուածներու դէմքերուն վրայ. և իր դատարկարան բերանն ալ կը ստիպուէր պատմելու անոնց վրայ տեսած սքանչեւ

լիքը: Եւ ահա նոյն տեղ՝ ամէն բանի մէջ յառաջագոյն՝ Ղեւոնդ երէց, կու տար անոր ընդունելութեան ողջոյնը, և համաձայն բուն եռանդին՝ որ Աստուծոյ ճամբուն մէջ երբեք ետ կենալ չի գիտեր՝ կը ստիպէր կը մղէր ըսելով. «Փութա, մի հեղգար, գուցէ նորէն կուրհաս ու մութի մէջ քալես»⁴¹: Իրօք ալ փութաց ան մանաւանդ թէ կանխեց քան իր յանկարծագիւտ վարդապետները և առաւ նահապետութեան զրաւականը:

(Շարունակելի)

Հ. Ղ. ԱԼԻՇԱՆ

Թրգ. Հ. ՔԵՐՈՒՄԵՅ Վ. ԶՐԱՔԵԱՆ

(41) Եղեշ, 242.

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն

Նամակդ առի: Բայց նամակ չէր, սիրելիս, Այդ քու հոգիդ էր սարսուռ, Որ իրեւ մի օգտյալ սէր, քնքշութիւն, Ինչ կը հասնէր թեւարախ: Ո՛հ, վերապրում հոգեկան, Ո՛հ, անցեալի մը շքեղ Ապարանքը մարմարեայ, Որ կը կանգնէր վերջապահ: Յուշեր, յուշեր, անապատէն ալ անդին, Միշտ արեւոտ, և ջերմութեամբ անըսպառ Սիրտըս քեզմով կը լրնար, Ու ես հըպարտ, ու ես յանկարծ երջանիկ, Յաւերս ամէն մոռնալով Քեզի, հոգիս, այս պատասխանը գրեցի: Նամակդ ափիս մէջ կը դողար, սիրելիս, Կարծես ըլլար սիրտդ խանդոտ անոր վրան, Թուղթն՝ աչքերուդ ժրպիտին Որպէս թարգման անկեղծիկ՝ Հորիզոններ կտրելով Ինչպէս սիրոյ ազանեակ, Կու տար հրաւէր ինչ կեանքի: Պիտի ապրիմ ես քեզմով, Եւ դուն ինձմով պիտի մեծնաս, անհունաս:

ԱՐՄԱՆԻՐԵԱՆ,

ԳՐԱԿԱՆ ԶՈՒԳԱԳԻՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ՍՈՒՐ ՔՈ՛ ԵՒ ՍՈՒՐ ՄԵՐ»

«Բազմալեզու»-ի այս տարուան Սեպտեմբեր-Հոկտեմբերի թիւին մէջ, աչքիս դարկաւ հատուած մը, Հ. Յակոբ Զանթայեանի դրուածքին խորագիրին վրայ:

«Վարդանանց Պատերազմի Առթիւ Խորհրդածութիւններ» վերնագրին՝ Զ. բաժնին մէջ միայն՝ ան կը դրէ. — «Սուր քո՛ եւ ... սուր մեր»։ Իսկ ուսումնասիրութեան ընթացքին, Զ. բաժնին մէջ, այդ մասին ո՛չ մէկ խօսք։ Մինչդեռ, Գ. բաժնին մէջ, այդ խօսքին ֆիշդ պատմական ձեւը միայն յիշուած է իրմէ։ Այսինքն, «Սուր քո՛ եւ պարանոց մեր»։

Արդ, Գահիրէի Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան Վարչութիւնը, 1950-ի Յուլիսին, թերթերու մէջ բացած էր թատերական մրցանք մը, Վարդանանցի 1500-ամեակին առիթովը:

Ես մասնակցած էի այդ մրցումին։ Անմիջապէս զրկեի էի՝ կանուխէն իմ խմբադրած բեմախաղը. — ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ, Երեք Արար։ Այդ թատերակիս մէջ, կարծեմ առաջին անգամ ըլլալով, հրապարակ դրուած էր, «Սուր քո՛ եւ սուր մեր» աննական ձեւը։ Եւ այդ՝ Սպարապետ Վարդանի բերանը դրուած, ի՞մ կողմէ։ Ի՞նչպէս. —

Երկրորդ Արարիս մէջ, Արտաշատի ժողովին, երբ հայ մեծերը կը խմբագրեն Յազկերտի հրամանագրին տալիք իրենց պատասխանադիրը, Յովսէփ Կաթողիկո-

սը կը թերադրէ եւ Ղեւոնդ Երէց կը դրէ։ Երրորդ կը հասնին այն կէտին՝ ուր կ'ըսուի՝ «Սուր քո եւ պարանոց մեր», Վարդան կ'ընդմիջէ, — իմ թատերակիս ցուցմունքովը —, ու կ'ըսէ. —

Վայրկեան մը... Վեհափա՛ռ Հայրապետ, չնո՛րհ...։ Այդ վերջին խօսքը՝ ո՛չ...։ Անոր տեղը՝ «Սուր քո՛ սուր եւ մեր...»։ Ծիշդ է, առաջինին պէս ֆրիստովալան չէ՛՛՛ այս ձեւը։ Պիտի ըսէք նոյն-իսկ՝ մովսիսական է, — «Ակն ընդ ահան եւ ասամն ընդ ասաման»։ Եւ այլն»։ Ու Վահան Ամատունիի բերնով ալ՝ ամրացուցա՛ծ եմ այդ առողջ սկզբունքը. —

— «ՎԱՀԱՆ ԱՄԱՏՈՒՆԻ (ընդմիջելով), Իրաւունք ունի Մամիկոնէից Տէրը, մեր խաչապաշտ մեծ նախնեաց խօսքն է. — «Սաչը զօրաւոր՝ տէ՛րը կ'ընէ»։ Մոգերու սուրին դէմ, խաչո՛վ զօրացած առ՛ւր եւ մեր...։ Մենք մեր հաւատքէն չենք խախտիր, բայց սուրի դէմ ալ՝ մեր պարանոցը չենք երկաւրէր»։

Ու դեռ ամրապնդած եմ այդ սկզբունքը՝ նաեւ ժողովին ներկայ եղող Նախարարներուն բերնովը. —

— «ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԸ (ոգետը ու միաձայն), Այո՛, այո՛, Սուր քո, սուր եւ մեր...»։

Կաթողիկոսն ալ կ'ըսէ զոհունակ, — Ապրի՛ք, Սպարապետ եւ իշխաններ, համակարծիք է ձեզի՝ ձեր հոգեւոր պետը։ Ղեւոնդ Երէց, դրէ ա՛յդպէս. — «Սուր քո, սուր եւ մեր...»։ Աւելի՛ առնական ու մարդկային է, որչափ աստեղ որ դայլեթո՛վ պաշարուած ըլլայ մարդկութիւնը...»։

Արդ, Բազմալեզու-ի մէջ, Հ. Յակոբ